

ΥΠΟΤΥΠΩΣΙΣ

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΥΓΛΩΤΤΙΑΣ

κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα,

ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ ΒΙΛΛΕΜΑΙΝΟΥ.

Ο ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.

(Μετάφρασις Νικοδήμου Τεροδιακ: Κωνσταντινίδου).

(Συνέχεια καὶ τέλος, ὅρα Φυλ. I.)

Τὸν πανηγυρικὸν αὐτοῦ ἐξεφώνησαν δύο αἱ λαμπρότεροι τῆς Ἀνατολῆς ῥήτορες, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, οὗτινος ὁ λόγος, ἄξιος ἀναμφιδόλως τοιαύτης ὑποθέσεως, οὐ διεσώθη μέχρις ἡμῶν, καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὅστις ἀναγκάζομενος ἀφ' ἐνὸς ἵνα ὑπέικη τῇ κομπότῃ τοῦ χαριεστάτου αὐτοῦ πνεύματος, ἀθυμῶν δ' ἀφ' ἐτέρου ἐν τῇ μελέτῃ τῶν κατὰ τὸν Ἀθανάσιον θλιβερῶν συμβάντων, οὐκ ἠδυνήθη περιγράψαι μετὰ τῆς δεούσης μεγαλειότητος τὴν αὐστηρὰν ἀπλότητα, καὶ τὴν πάντοτε ἐνεργὸν καὶ δραστήριον πίστιν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Τὴν μνήμην αὐτοῦ σέβεται ἡ Ἐκκλησία, οὐχ ὡς τὴν τῶν μαρτύρων τῶν πρώτων αἰώνων, οἵτινες διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν, ὡς διὰ λιθοκόλλης, συνέπηξαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ἀλλ' ὡς θεμελιωτοῦ τοῦ κράτους αὐτῆς, διότι ἐστήριξε, καὶ οὕτως εἰπεῖν ἐθεμελίωσε τὴν παράδοσιν ταύτην, ἧς ὑπῆρξεν ἐν διαστήματι ἡμίσεως αἰῶνος ἰσχυρὸς ἐρμηνευτὴς, καὶ ἀδιάφθορος μάρτυς, μηδὲ μὴτε ὑπὸ τοῦ κινδύνου παραχθῆς, μὴτε ὑπὸ τοῦ πόνου χαυνωθείς, μὴτε ὑπὸ τοῦ θριάμβου φυσιωθείς.

Οὐκ ἔστι δὲ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ὅτι ἐν ταῖς συγγράμμασι ταῖς ἐμπνευθεῖσι τῷ Πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας ὑπὸ περιόδων ἀγῶνος τοσοῦτον μακροῦ, ἡθικῇ διδασκαλίᾳ κατέχει μικρὸν τόπον, ἂν καὶ ἐκφράξῃ ἐνίοτε θαυμασίως ἐν ταῖς περὶ ἡθῶν ἐντολαῖς τὴν χριστιανικὴν αὐστηρότητα, τὴν σύμφωνον πρὸς ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον. Ὁ Ἀθανάσιος ἦν πρὸ πάντων ἀρχηγὸς ἠρησκειτικῶς καὶ

πρὸς τὸ ἄρχειν λοιπὸν καὶ πρὸς τὸ ἀντίστασθαι ἢ περὶ τοῦ δόγματος ἀφηρημένη καὶ ὑπερφυσικὴ διδασκαλία ἐστὶ πολλῶ πλεον ἰσχυρωτέρα, ἢ ἡ ἀπλὴ περιγραφὴ τῶν ἡθῶν· διότι ὑπὸ τῶν δυσνοήτων, ὑψηλῶν καὶ ἀκαταλήπτων πραγμάτων τὰ πνεύματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παθαίνονται, καὶ ὑπὸ τῶν μυστηριωδῶν καὶ ἱερῶν λέξεων αἱ λαοὶ ἄγονται καὶ φέρονται· ἡ δὲ ἡθικὴ, καὶ αὐτὴ ἡ καθαρωτάτη, ἐστὶ πρᾶγμα φυσικώτερον ἢ ὥστε δυνηθῆναι, ἵνα ἐξαρκεσθὴ πάντοτε τῇ ἀνάγκῃ ἣν δοκιμάζει τὸ ζωηρὸν πνεῦμα, ἵνα ἐπιβάλῃ τὴν εἰς ἑαυτὸ πίστιν, καὶ σειρῇ ὅπισθεν αὐτοῦ τὰς ψυχάς.

Ἔνεκα τούτου λοιπὸν ὁ ἀτρόμητος καὶ μεγαλόψυχος Ἀθανάσιος πληροῖ πολλάκις τὰ συγγράμματα αὐτοῦ δυσπαρακολουθήτου τινος διαλεκτικῆς· τὴν κυρίως δὲ εὐγλωττίαν αὐτοῦ ζητητέον, οὔτε ἐν τῇ διηγήσει, ἥτις ἐμψυχοῦται ὑπὸ τῶν δοκιμασιῶν καὶ βασάνων, ἃς διαγράφει μετὰ τῆς αὐτῆς καρδίας, μεθ' ἧς ὑπέμεινε ταύτας, οὔτε ἐν τῷ ἐνεργητικῷ τόνῳ τῆς σταθερᾶς αὐτοῦ θελήσεως, ἀλλ' ἐν τῇ αὐστηρᾷ ἀκριβείᾳ τῆς διαλέκτου, ἣν μεταχειρίζεται ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν δογμάτων. Τὸ ἀκριβὲς καὶ καταπειστικὸν αὐτοῦ πνεῦμα εὐρέθῃ ἐξειδικασμένως κατάλληλον πρὸς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν, οὕτως εἰπεῖν τῆς θρησκείας, πρὸς τὴν ἐποχὴν ταύτην τῆς κρίσεως καὶ τῆς ὀριμότητος, καθ' ἣν παντοδύναμος μὲν, ἀλλὰ διηρημένη, ὤφειλεν, ἵνα δώσῃ λόγον ὑπὲρ ἑαυτῆς, καὶ στερεώσῃ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τὰ νικῆσαντα μὲν τὴν εἰδωλολατρειάν δόγματα αὐτῆς, προσβαλλόμενα δ' ὅμως πανταχόθεν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κόλπῳ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν γενομένων ἐρείπιων. Ἀκούων τις αὐτὸν, νομοθέτην μᾶλλον ἢ ἀπόστολον ἀποκαλέσει· οὕτως ἀναλύει καὶ διακρίνει μετὰ λεπτῆς τινος ἀκριβείας καὶ αὐστηρότητος τὰ στοιχεῖα τῆς πίστεως, δι' ἧς φωτίζει τὰς ψυχάς! Οὗτός ἐστιν ὁ διαλεκτικὸς τῶν μυστηρίων. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο, ἡ ἐξαίρετος αὕτη ἐκλογὴ τῶν ὅρων, ὧν ἕξω ἄρχεται ἡ πλάνη, ἡ ἀμετάβλητος αὕτη θαρύτης ἐνυπάρχει καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἀθανασίου τοσοῦτον, ὅσον καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ· καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ μυστήριον τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Ὑπαγαγὼν ὅλον τὸν χριστιανισμόν ὑπὸ θεῖαν ὀριολογίαν, ἀπορρίπτων ἐκ τῶν ἀσεβῶν τοὺς μὴ παρδεχομένους ὅλην τὴν σειρὰν τῶν ἀναντιρρήτων ἀληθειῶν, καταλιπὼν μεταξὺ τοῦ Ἀρείου καὶ τῆς ἐκκλησίας χάσμα ἀνυπέρβλητον, ὥπλισε τὴν χριστιανικὴν ἐνόητα εἰς αἰῶνα τὸν ἄπικτον, καὶ διὰ τῆς στερότητος, ἣν παρείχε τῇ πίστει, παρεσκεύασε τὴν πείθουσαν καὶ πιστεύουσαν προθυμίαν τῶν κατ' αὐτὸν ἱερῶν ῥητόρων. Μενέτω λοιπὸν ἐπὶ κεφαλῇ τῆς μεγάλης ταύτης ἐποχῆς, καὶ περιγραφέσθω ἐνταῦθα ἐπὶ πράγματος ἐτι σπανιωτέρου παρὰ πᾶν εὐγλωττίαν, τῆς ὑψώσεως τῆς ψυχῆς, τῆς ἀκριβείας τῶν βουλευμάτων, καὶ τοῦ μεγέθους τῶν ἀποτελεσμάτων· Γεννηθεῖς, ἵνα ἄγω-

νίηται καὶ ἄρχη· ἐστὶν ὁ διδάσκαλος πάντων ὅσοι λαλήσωσι μετ' αὐτὸν, καὶ ἐμπνέει τὸν νοῦν αὐτῶν, ὡς ἐστερέωσε τὸ σύμβολον αὐτῶν. (α)

Αὐτῆς δὲ ἄξιον, ὅτι οὐ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν οἱ λόγοι, οὓς ἐξεφώνησε πάντως ὁ Ἀθανάσιος ἐπανερχόμενος ἐκ τῶν συγχων ἐξοριῶν, ἐν μέσῳ λαοῦ ἐνθουσιῶδους, ἐξ ὧν ἠθέλομεν μάθῃ, πῶς ὁ Ἱεράρχης τῆς Αἰγύπτου ἐνήργει ἐπὶ τῶν διαφόρων ἐκείνων φυλῶν, ἐπὶ τῶν πολυειδῶν ἐκείνων κατοίκων, οἵτινες ἐπλήρουν τὴν Ἀλεξάνδρειαν· πῶς κατηύναζε τὰ πάθη τῆς πληθύος ἐκείνης, ἥτις ἐδεκατίζετο ἐνίοτε, δι' ἐμφυλίων τῆς μιᾶς πρὸς τὴν ἄλλην συνοικίαν πολέμων, συνεκρότει μάχας ἐν ταῖς ὁδοῖς πρὸς τὰ ῥωμαϊκὰ στρατεύματα, ἐφόνευσεν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ τὸν Ἀρειανὸν Ἀρχιεπίσκοπον, καὶ ἐπὶ Πατριάρχου ἦττον καθαροῦ (6) ἢ ὁ Ἀθανάσιος, ἔσειρεν ἐν μιᾷ ἐκκλησίᾳ καὶ

(α) Ἰδοὺ πῶς κρίνει περὶ τῶν λόγων τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου ὁ σοφώτατος καὶ ἀγιώτατος Φώτιος. «Σαφῆς μὲν ἐστὶ, λέγει, τὴν φράσιν, ὥσπερ ἀπανταχοῦ τῶν λόγων αὐτοῦ, καὶ ἀπέρिटτος καὶ ἀφελής, δριμύς δὲ καὶ βαθύς, καὶ λίαν τοῖς ἐπιχειρήμασιν ἔντονος· καὶ τὸ γόνιμον δὲ αὐτοῦ ἐν τούτοις ἡλίκον ἔσον θαυμάσιον λογικοῖς τε δὲ μεθόδοις, οὔτε γυμνῶς καὶ μειρακιωδῶς, ὥσπερ οἱ παῖδες καὶ ἀρτιμαθεῖς, ἀλλὰ φιλοσόφως τε καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀποκέχρηται· γραφικαῖς τε μαρτυρίαις καὶ ἀποδείξεσιν εἰς τὸ καρτερὸν κατωχύρωται· καὶ μάλιστα γὰρ ὁ κατὰ Ἑλλήνων, ὅτε περὶ τῆς ἐνσωματώσεως τοῦ θεοῦ λόγος εἰρημένος καὶ ἡ κατὰ Ἀρείου πεντάβιβλος, τρόπαιον οὔσα κατὰ πάσης μὲν αἱρέσεως, ἐξαίρετως δὲ τοῖς ἀρειανοῖς· καὶ εἴτις τὸν Θεολόγον Γρηγόριον καὶ τὸν θεῖον Βασίλειον ἐκ ταύτης, ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς, ἀρυσάμενους φαίη τῆς βίβλου τοὺς κалоὺς ἐκείνους καὶ διαυγεῖς τῶν οἰκείων λόγων κατὰ τῆς πλάνης ρεῦσαι ποταμούς, οὐκ ἂν, οἶμαι, σφαλῇ τὸ παραδείγματος. Πεποιήνται δὲ αὐτῶ καὶ εἰς τὸν Ἐκκλησιαστὴν, καὶ εἰς τὸ Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων ὑπομνήματα, ὥσπερ καὶ εἰς τὸν Ψαλτῆρα, καὶ ἐν ἐτέροις πολλοῖς. Εἰς μὲν τὴν χάριν καὶ τὸ κάλλος ἀτεχνῶς διαφέρουσιν οἱ κατὰ Ἀπολλιναρίου λόγοι, καὶ τῶν ἐπιστολῶν, ὅσαι τὴν ἀπολογίαν αὐτῶ τῆς φυγῆς περιέχουσι».

(6) Κύριλλον ἐνταῦθα ἐννοεῖ ὁ Συγγραφεὺς τὸν Θεσπέσιον· τί δὲ διὰ τοῦ ἦττον καθαροῦ (moins pur) ; ἐπειδὴ περὶ τοῦ φόνου τῆς Ἰπατίας αὐτῶ ὁ λόγος, Κυρίλλῳ καὶ οὗτος τὴν τούτου αἰτίαν, παρὰ τὸ εἰκὸς, ἀποδίδωσι· διὸ ἀντὶ πάσης ἡμετέρας σημειώσεως, τὴν τοῦ σοφωτάτου καὶ αἰδεσιμωτάτου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῖς ἀναγνώσταις παρατιθέμεθα· ὅς ἐν Βιβλίῳ Δ'. Κεφ. ἐ. σελ. 644 τῆς τετραβίβλου περὶ Κυρίλλου τοῦ θεοῦ διαλεγόμενος, ἐκεῖνα ὑποσημειοῖ. (Σημ: 6'.) «Βλε: Θεοτοκ: προλ: εἰς Ὁκτατευχ: σελ κἀ. πρβλ. καὶ Cave, p 213· καὶ Du-pin 1. C. T. 4. p. 41. Ἀμφότεροι δὲ οὗτοι τὸν τοῦ θεοῦ Κυρίλλου βίον ἐπιτομολογοῦντες, ἐκεῖνο

ἐφόνευσεν πλησίον τοῦ θυσιαστηρίου τὴν ὥραιαν Ὑπατίαν, ἀποσπῶντες αὐτὴν ἐκ τοῦ διδασκαλικοῦ αὐτῆς θρόνου.

Μεταξὺ τοσούτων σοφῶν πονημάτων, διαμαρτυρήσεων καὶ ἐπιστολῶν τοῦ Ἀθανασίου, οὐχ εὐρηται λόγος ἢ εὐαγγελικὴ διδασκαλία, δι' ὧν διετῆρει τὸν ζῆλον τοῦ εὐμεταβλήτου καὶ δυσκόλου λαοῦ, ὅστις αὐτῷ μόνῳ ἦν πάντοτε τοσούτον πιστός· σώζεται ὅμως σύγγραμμά τι τοῦ Ἀθανασίου, περιέργον μνημεῖον τῆς ἐποχῆς, τοῦ πνεύματος, καὶ τῆς πρὸς τὸ δημοτικὸν κλίσεως καὶ βροπῆς αὐτοῦ. Εὐκόλως δὲ κατανοεῖται, ὅτι ὁ Ἀθανάσιος δι' αὐτὸ τοῦτο, διότι ὑπῆρξε μέγας διδάσκαλος τῆς πίστεως, οὐκ ἠδύνατο βεβαίως, ἵνα θεωρῇ αὐτὴν μόνον κατὰ τὸ θεολογικὸν αὐτῆς ὕψος, ἀλλ' ἠκολούθει αὐτὴν καὶ ἐν ταῖς πρακτικαῖς ἐφαρμογαῖς. (α) Τὸ ἰσχυρότερον ἔργον τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ τὸ εὐγλωττότερον αὐτοῦ παράδειγμα, ἦν ὁ βίος τῶν Μοναχῶν τῆς Θεβαΐδος. Βλέπομεν ἐν χωρίῳ τινι τῶν *ἐξομολογήσεων* τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, ὁποῖαν περιέργειαν, καὶ ὁποῖαν ἀμιλλαν διήγειρον τὰ θαύματα ταῦτα τῆς ἐρήμου, ἐν τῇ πεπολιτισμένῃ κοινωνίᾳ, μεταξὺ τῶν κατὰ τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν ἀργῶν καὶ βριθύμων πόλεων. Ἐν ὑστέροις χρόνοις τὸ σιωπηλὸν τοῦτο κήρυγμα ἐνήργει ἰσχυρότερον, ἐκπλήττον τὸν λαόν, ὅστις ἐθεώρει αὐτὸ, καὶ ὅστις ἐπλησίαζεν αὐτῷ διὰ τοῦ ποιμενικοῦ καὶ γεωργικοῦ βίου. Ὁ Ἀθανάσιος, ὅστις ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ μετέβη ἐκ τῆς ἐρήμου εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Σύνοδον, καὶ ἐν τοῖς διωγμοῖς αὐτοῦ ἐδοκίμασε τὴν σταθερὰν πίστιν τῶν εὐσεβῶν ἐρημιτῶν, καὶ ἐμέτρησε διὰ τῆς φυγῆς τὸ βάθος τῶν ἐρημιῶν αὐτῶν, ἀνεπόλει βεβαίως ταύτας, καὶ ἐθεώρει τοὺς θαυμασίους αὐτῶν ἀσκητὰς ὡς μέγα τῆς ἐκκλησίας ὑποστήριγμα. Οὐδὲν οὖν

μάλιστα δίκαιον ποιοῦσιν ἔργον καὶ ἀξιεπαῖνον, ὅτι συνωδᾷ τοῖς ὀρθοφρονούσι καταστηλιτεύουσιν, ὡς ψευδὸς ἀναιδέστατον, ἦν τινὲς ἄλλοι τῶν νεωτέρων (ὡς ὁ La Croze, *Histoire du Christianisme des Indes*, tom 1, p. 14, seqq.) χολώδεις λόγους ἐμοῦντες, κακοήθεις ἐπανάλαβον κατὰ τοῦ θεσπεσίου Κυρίλλου συκοφαντίαν· ὅτι δῆθεν ὁ θεοφόρος οὗτος πατὴρ παρώξυνε τὸ πλῆθος τῶν Ἀλεξανδρέων εἰς τὸ μεληδὸν διασπάσαι τὴν ἐθνικὴν φιλόσοφον Ὑπατίαν. Τοῦτο δὲ τίς ἐξυλάκτησε πρῶτος; ὁ νεοπλατωνικὸς καὶ μισοχριστιανιστάτος Δαμάσκιος. (βλ. Σουίδ. λ. Ὑπατία) βλ. καὶ Fabric. *Bibli. Graec.* vol. IX. p. 188, καὶ 447, edit. Har.»

Πλὴν εἰμὴ που τὸ περὶ τὸ λέγειν ἀσπαρέστερον τοῦ Κυρίλλου ἐννοεῖν εἴποι τις τὸν κλεινὸν Βιλλεμαῖνον.

(α) «Ἐλάχιστα μὲν λόγου διὰ τὸν τρόπον δεόμενος, ἀρκοῦντα πρὸς παιδαγωγίαν, ἐλάχιστα δὲ ῥάβδου, διὰ τὸν λόγον». (Γρηγορ. Θεολ. ἐπιταφ. εἰς τὸν Μ. Ἀθ.).

Θαυμαστόν, ἐάν ὁ Ἀθανάσιος ἐν τῇ πατριαρχικῇ αὐτοῦ οἰκίᾳ συνέγραφε τὸν βίον τοῦ Ἐρημίτου Ἀντωνίου, τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἰσχυροῦ τούτου συνεργοῦ, ᾧ-τινι ἠκολούθησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ ἐρήμῳ, χέων, ὡς λέγει εἰλικρινῶς, ὕδωρ κατὰ χειρὸς αὐτοῦ (α).

Συνήθρισε δὲ ὁ Ἀθανάσιος τὰ ἀπομνημονεύματα καὶ τὰς σημειώσεις ταύτας ἐν μιᾷ τῶν ἐκχειριῶν τῆς ζωῆς αὐτοῦ· ἐπὶ τῆς βραχείας καὶ ἀνεξιθρήσκου βασιλείας τοῦ Ἰοβιανοῦ, μεταξὺ τῆς ἐξαμβλώσεως τοῦ ἐπιχειρήματος, ὅπερ ἐτόλμησεν ὁ Ἰουλιανὸς εἰς ἀνέγερσιν τῆς εἰδωλολατρείας, καὶ τῶν νέων διωγμῶν τοῦ αἰρετικοῦ Οὐάλεντος. Ἐπεμψε δὲ τὴν πραγματείαν ταύτην ὑπὸ σχῆμα ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς Μοναχοὺς τινὲς ἐν Γαλλίᾳ ἢ ἐν Ἰταλίᾳ Μοναστηρίου, οἵτινες ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν ταύτην· ὣν ὁ γραμματοφόρος ἔσπευδεν, ἵνα ἀποπλεύσῃ, πρὶν ἢ ὁ τῶν πλωτῶν καιρὸς συγκλείσῃ, καὶ κομίσῃ εἰς τὴν Δύσιν τὰς εἰδήσεις ταύτας τῆς ἐρήμου.

Ἐπεὶ οὖν ἔγραφε κατεσπευσμένος, καὶ οὐκ ἦν δυνατόν μαθεῖν τι παρ' αὐτῶν τῶν μέχρι τελους μετὰ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου διαμεινάντων, ἀπεφάσισεν, ἵνα συμπληρώσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐξετάζων πάντας τοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπανερχομένους. Τοσοῦτον συνεχῶς ἐπεσκέπτετο ὁ κόσμος τὴν Θηβαΐδα, καὶ τὰ κεκαμμένα αὐτῆς ἀσκητήρια! Ἡ τοῦ Ἐρημίτου τούτου ἱστορία, ἐκτεθεῖσα ὑφ' ἑνὸς τῶν μεγίστων δημοσίων ἀνδρῶν τῆς ἐκκλησίας, ἐστὶ μοναδικὴν μνημεῖον τῆς ὑψώσεως τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πίστεως· διότι γνωστόν ἤδη ὑπάρχει, ὅτι ὁ Ἀντώνιος γεννηθεὶς ἐκ γονέων αἰγυπτίων χριστιανῶν, καὶ ἀνατραφεὶς ἐν εὐσεβείᾳ μᾶλλον ἢ ἐν παιδείᾳ, ἐλευθερός καὶ πλούσιος μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων αὐτοῦ, ἀκούσας μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ περικοπὴν τινὰ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ ἀναγνώσματος τούτου ζωηροτάτην ἐμπνευσιν, κατέλιπε τὰ πάντα, ἐπώλησε τὰς γαίας αὐτοῦ (β) καὶ διένειμε τὸν βίον αὐτοῦ τοῖς πτωχοῖς, τηρήσας ὀλίγα μόνον διὰ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, ἥτις καὶ αὐτὴ μετὰ ταῦτα ἡσπάσατο τὸν μοναχικὸν βίον· αὐτὸς δὲ καθυποβληθεὶς τῇ ἐνδείᾳ, ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσὶ, προσπα-

---

(α) Οὐχὶ αὐτὸς, ἄλλος δὲ, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀθανασίου, ἐστὶν ὁ ἐκχέας ὕδωρ κατὰ χειρὸς τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου· διότι λέγει «διὰ τοῦτο, ἅπερ αὐτός τε γινώσκω, (πολλάκις γὰρ αὐτὸν ἐώρακα), καὶ ἅμα-»
 »θεῖν ἡδυνήθην παρὰ τοῦ ἀκολουθήσαντος αὐτῷ χρόνον οὐκ ὀλίγον, καὶ ἐπι-»
 »χέαντος ὕδωρ κατὰ χειρὸς αὐτοῦ, γράψαι τῇ εὐλαβείᾳ ὑμῶν ἐσπούδασα».
 (Ἀθαν· ἐν βίῳ τοῦ Ἀγ· Ἀντων.)

(β) Ἐχαρίσατο, λέγει ὁ Ἀθανάσιος, ταύτας τοῖς ἀπὸ τῆς Κώμης, τριακοσίας ὅλας οὐσας εὐφόρους καὶ πάνυ καλὰς. Ἐπώλησε δὲ ὅσα ἦν αὐτῷ κενητά. (ἐνθα ἀνωτέρω.)

θῶν ἵνα μιμηθῇ τὰς στερήσεις τινῶν εἰς τὰς Ὀάσεις τῆς ἐρήμου διεσπαρμένων ἀναχωρητῶν, παρεσκευάζετο εἰς αὐστηροτέραν σκληραγωγίαν, καὶ προῦχῶρει βαθμηδὸν πρὸς τὴν μεγάλην ἐρημον, ἐν ἣ ἡ μοναχικὴ πολιτεία οὕτω ἦν ἀποκαθεσθηκεῖα, ἀλλ' ἤπτετο, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ὀρίων αὐτῆς. Ἡ ἔφεσις καὶ ἡ ζέσις αὐτοῦ παρακινουσιν αὐτὸν ἵνα ἀπέλθῃ ἀπωτέρω· καὶ ἐνταῦθα ἄρχονται τὰ προσκόμματα, ἅπερ αἱ ὑποχωρήσεις τῆς φύσεως, καὶ ἡ δύναμις προσέτι αὐστηρᾶς μὲν, ἀλλὰ ζωηρᾶς φαντασίας, διήγειρον κατὰ τοῦ νεάζοντος τὴν ἡλικίαν νεοφύτου. Ὁ Ἀθανάσιος περιγράφει ταῦτα, ὡς διηγείτο αὐτὰ ὁ λαὸς, καὶ ὅπως ἀναμφιβόλως ἡσθάνετο ταῦτα ὁ ἀσκητής· τουτέστιν ὡς πειρασμοὺς τοῦ πονηροῦ πνεύματος, ὅπερ καταπονεῖ διὰ μυρίων παγίδων, καὶ ἐνεδρεῖ διὰ μυρίων φαντασμάτων τὴν ἀρετὴν, ταραττον μὲν, μὴ δυνάμενον ὅμως νικῆσαι αὐτήν· ἀλλ' ἐν τούτοις οὐδόλως ἐκπλήττουσι τὸν εὐσεβῆ πανηγυριστὴν τὰ ἀκατάπαυστα θαύματα, ἅπερ διηγείται. Ὁ Ἀντώνιος γείτων μὲν τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐρημίτης ἦδη, διῆγε τὴν νύκτα ἐν τινὶ τάφῳ· ἐνταῦθα καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐπάλασε πρὸς πολλοὺς δαίμονας σωματικῶ τῷ εἶδει ἐπελθόντας κατ' αὐτοῦ, ἀναμφιβόλως ὡς ἐφαντάσθη ὁ ἐνθουσιώδης Λουθήρος, ὅτι ἐφιλονέικησε καθ' ὅλην μίαν νύκτα πρὸς αὐτὸν τὸν Σατᾶν, οὗτινος ἐνόμιζεν ὅτι ἤκουε τὴν φωνὴν ἐν ταῖς ἀμφιβολίαις τῆς συνειδήσεως, καὶ ταῖς βιαίαις κινήσεσι τοῦ νοῦς αὐτοῦ. (α)

Ὁ Ἀθανάσιος διαβεβαίει μάλιστα ὅτι ὑπὸ τῆς φοβερᾶς ταύτης πᾶλης ὁ νέος ἐρημίτης, καίτοι νικητής, ἔμενεν ὅμως πλήρης μολώπων καὶ πληγῶν· καὶ ὅτι πολλάκις ἡ μάχη οὐκ ἐπαύετο, εἰμὴ δι' ἀμέσου θείας βοηθείας, δι' ἀκτίνοιο φωτὸς διερχομένης τὴν σκοτεινὴν στέγην τοῦ τάφου, διὰ φωνῆς ὡς ἐκ τῶν οὐρανῶν κατερχομένης καὶ λεγουσῆς τῷ ἀτρομήτῳ ἀγωνιστῇ, « Ἀντώνιε, ὧδε ἤμην, ἀλλὰ περιέμενον ἰδεῖν τὸ σὸν ἀγώνισμα· ἐπεὶ οὖν ὑπέμεινας καὶ οὐχ' ἠττήθης, ἔσομαι σοι αἰὶ βοηθός, καὶ ποιήσω σε ὀνομαστὸν πανταχοῦ γενέσθαι ». (Ἐνθα ἀνωτέρω). Ὁ Ἀντώνιος ἦν τότε τριακοντούτης τὴν ἡλικίαν καὶ καθαρότητα· ὅθεν οἱ ἐρεθισμοὶ τοῦ ἐγκρατοῦς βίου, ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Αἰγύπτου, ἡ πάλιν τῆς σαρκὸς κατὰ τῆς θελήσεως ἐξηγοῦσιν ἀρκούντως τὸ μέγεθος τῶν παθημάτων καὶ τὴν ἀξίαν τῆς νίκης αὐτοῦ.

Ἀκατάβλητος ὑπὸ τῶν δοκιμασιῶν τούτων, εἰσδύει τέλος εἰς τὴν ἐρημον, καὶ κατοικεῖ ἐρείπιόν τι, ἐξ οὗ οἱ πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ἐρχόμενοι τῶν γνω-

---

(α) Διαφέρει ἡ παρὰ τῷ Ἀντωνίῳ νοερά φαντασία τῆς ἐν τῷ Λουθήρῳ ζωηρᾶς φαντασίας, ὅσον ἀπέχουσιν Ἀνατολαὶ ἀπὸ Δυσμῶν· ἡ μὲν γὰρ πράγματα παραπλάττει, ἡ δὲ τὰ ὅλως ἀνυπόστατα ὡς πράγματα παριστᾶν ἐπειγεται.

Σ. τοῦ Μεταφραστοῦ.

ρίμων ἤκουον πολλάκις ἐξερχόμενον ἤχον, ὡς μαχομένων ἔνδον ἀνθρώπων, καὶ φωνὰς ἀντιπάλων ἐξηγριωμένων, ὅταν δὲ ἐπλησίαζον μέχρις αὐτοῦ ἡ θορυβώδης ὄρασις ἠφάνιζετο, εὗρισκον δὲ αὐτὸν ψάλλοντα ψαλμὸν τινα, δι' οὗ κύλογι τοὺν θεὸν διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ.

Ὁ Ἀντώνιος ἔζησεν ἐκεῖ ἔτη εἴκοσιν, ἐλκύνει εἰς τὴν ἔρημον τὰς ψυχὰς, καὶ πληθύνων καὶ διὰ τῶν λόγων καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ τὰ ἀσκητήρια καὶ τὰ μοναστήρια· τοὺς δὲ πτωχοὺς μοναχοὺς, οἵτινες ἤρχοντο, ἵνα ἱστορήσωσι καὶ διδαχθῶσι παρ' αὐτοῦ, ἐδίδασκε θρησκευτικὰς διδασκαλίας ἐν αἰγυπτιακῇ διαλέκτῳ. Οὕτως ἐπιτηδεύει καὶ φρονίμως διενέμετο ὁ χριστιανικὸς προσηλυτισμός! ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἐρημικὴ ζωὴ, μίμησις ἡ λείψανον τῆς μυστηριώδους βαρύτητος τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, ἧς διетήρει καὶ τὴν γλῶσσαν, εἰ καὶ ἐκπεσοῦσαν εἰς διαλέκτον τῶν ποιμένων καὶ τῶν γεωργῶν, προσήλου ἰσχυρῶς τὸν ὄχλον πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν· ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐν ταῖς λιμέσι καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν ταῖς συνόδοις, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐν ταῖς σχολαῖς ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὑπέταττε διὰ τῆς αὐτῆς πίστεως τοὺς ἰσχυροὺς, τοὺς σοφοὺς, τοὺς ξένους καὶ τοὺς νέους.

Ὁ Ἀθανάσιος ἡρμήνευσε καὶ διетήρησεν ἕνα ἐκ τῶν λόγων ἐκείνων τοῦ ἐρημίτου Ἀντωνίου, τοῦ διαδόχου τῶν ἱερέων τῆς παλαιᾶς θρησκείας, οὗς ὠμίλει ἐν τῇ δημῳδῇ διαλέκτῳ, παραχθείση· ἐκ τῆς ἱερᾶς ἐκείνων γλώσσης. Ὁ λόγος οὗτος ἐστὶ λαμπρὰ ἀπόδειξις τῆς ταπεινότητος, τῆς ἀπλότητος, τοῦ ζήλου, καὶ τῆς εὐαισθησίας, τελευτῶν εἰς τὴν σταθερὰν ἐκείνην ἰδέαν τῶν πειραστῶν δαιμόνων, οὗς ὁ ἅγιος ἀναχωρητὴς, ἂν καὶ ἀπώθει πάντοτε, οὐκ ἐπαύετο βλέπων ἡ φοβούμενος ἀδιαλείπτως. Σκοπὸς δὲ αὐτοῦ ἦν, ἵνα ἐνισχύῃ τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν εἰς τὴν ἀποχὴν τοῦ κόσμου, καὶ τὸν ἔρωτα τῆς ἐρήμου, μηδόλως συμβουλευὼν αὐτοῖς, μήτε τὴν σπουδὴν, μήτε τὴν πρακτικὴν διεύθυνσιν τῶν ψυχῶν, τὰ δύο ταῦτα ὑποστηρίγματα τοῦ μοναχικοῦ ἐπαγγέλματος. «Τὰς μὲν Γραφὰς, λέγει, ἵκανὰς εἶναι πρὸς διδασκαλίαν, ἡμᾶς δὲ καλὸν παρακαλεῖν ἀλλήλους ἐν τῇ πίστει, καὶ ἀλείφειν ἐν τοῖς λόγοις· καὶ ὑμεῖς τοῖνον, ὡς τέκνα, φέρετε τῷ πατρὶ, λέγοντες ἃ οἴδατε, καὶ γὰρ δὲ, ὡς τῇ ἡλικίᾳ πρεσβύτερος ὑμῶν, ἃ οἴδα, καὶ ὧν πεπειράμαι μεταδίδωμι. Ἔστω δὲ προσηγουμένως κοινὴ πᾶσιν αὕτη σπουδὴ, ἀρξάμενους, μὴ ὑπενδοῦναι, μηδὲ ἐκκακεῖν ἐν τοῖς τόνοις, «μηδὲ λέγειν, ἐχρονήσαμεν ἐν τῇ ἀσκήσει· ἀλλὰ μάλλον ὡς ἀρχόμενοι καθ' ἡμέραν τὴν προθυμίαν ἐπαυξήσωμεν. Ὅλως γὰρ ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος βραχύτατός ἐστι, μετρούμενος πρὸς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας· ὥστε καὶ πάντα τὸν χρόνον μηδὲν εἶναι πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Καὶ πᾶν μὲν πρᾶγμα ἐν τῷ κόσμῳ τοῦ αἰῶνος πιπράσκειται, καὶ ἴσον ἴσῳ τις ἀντικαταλλάσσει, ἡ δὲ ἐπαγγελία τῆς αἰωνίου ζωῆς ολίγου τινοῦ ἀγοράζεται. Γέγραπται γὰρ,

καὶ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἐβδομήκοντα ἔτη, ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις οὐδοήκοντα καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν κόπος καὶ πόνος.» Ὅταν τοίνυν ἅπαντα τὰ οὐδοήκοντα ἔτη διαμείνωμεν ἐν τῇ ἀσκήσει, οὐκ ἴσα τοῖς ἑκατὸν ἔτεσι βασιλεύσωμεν, ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἑκατὸν αἰῶνας αἰῶνων βασιλεύσωμεν· καὶ ἐπὶ γῆς ἀγωνισάμενοι, οὐκ ἐν γῇ κληρονομοῦμεν, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς ἔχομεν ἐπαγγελίας· πάλιν φθαρτὸν ἀποθέμενοι τὸ σῶμα, ἀφθαρτὸν ἀπολαμβάνομεν αὐτό· ὥστε, τέκνα μὴ ἐκκάμωμεν, μηδὲ νομίζωμεν χρονίζειν, ἢ μέγα τι ποιεῖν· οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλ-
 λουσαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς δόξαν· μηδὲ εἰς τὸν κόσμον βλέποντες, νομίζωμεν μεγάλοις τισιν ἀποτετάχθαι· καὶ γὰρ καὶ αὕτη πᾶσα ἡ γῆ βρα-
 χυτάτη πρὸς ὅλον τὸν οὐρανὸν ἐστί. Εἰ τοίνυν καὶ πάσης τῆς γῆς κύριοι ἐτυγχάνομεν, καὶ ἀπειτασώμεθα τῇ γῇ πάση, οὐδὲν ἄξιον ἦν πάλιν πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὡς γὰρ εἴ τις καταφρονήσῃ μιᾶς χαλκίνης δραχμῆς, ἵνα κερδήσῃ χρυσᾶς δραχμᾶς ἑκατὸν, οὕτως ἀπάσης τῆς γῆς κύριος ὢν, καὶ ἀπειτασώμενος αὐτῇ, ὀλίγον ἀφήσῃ καὶ ἑκατονταπλα-
 σίονα λαμβάνει. Εἰ δὲ οὐδὲ πᾶσα ἡ γῆ ἄξια τῶν οὐρανῶν ἐστίν, ὁ ἄρα ἀφείας ὀλίγας ἀρούρας, ὡς οὐδὲν καταλιμπάνων, καὶ οἰκίαν ἢ χρυσίον ἱκανὸν ἀφῇ, οὐκ ὀφείλει καυχᾶσθαι ἢ ἀκηδιᾶν· ἄλλως ὀφείλομεν λογίζεσθαι, ὅτι καὶ μὴ ἀφώμεν δι' ἀρετὴν, ἀλλ' ὕστερον ἀποθνήσκοντες καταλιμπάνομεν αὐτὰ, πολλάκις καὶ οἷς οὐ θέλομεν, ὡς ἐμνημόνευσεν ὁ ἐκκλησιαστής· διὰ τί οὖν μὴ δι' ἀρετὴν ἡμεῖς καταλιμπάνωμεν, ἵνα καὶ βασιλείαν κληρονομήσωμεν; διὰ τοῦτο μηδὲ τοῦ κτᾶσθαι τις ὑμῶν ἐπιθυμίαν λαμβανέτω· τί γὰρ κέρδος ταῦτα κτᾶσθαι, μηδὲ αἶρομεν μεθ' ἑαυτῶν; τί οὖν; μᾶλλον ἐκεῖνα κτῶμεθα, ἃ καὶ μεθ' ἑαυτῶν ἄρα δυνάμεθα· ἅτινα ἐστὶ φρόνησις, δικαιοσύνη, σωφροσύνη, ἀνδρεία, σύνεσις, ἀγάπη, φιλοπτωχία, πίστις ἢ εἰς Χριστὸν, ἀοργησία, φιλοξενία· ταῦτα κτῶμενοι, εὐρήσομεν αὐτὰ πρὸ ἑαυτῶν ἐκεῖ ποιοῦντα ἡμῖν ξενίαν, ἐν τῇ γῇ τῶν πραγμάτων.» (Ἐνθα ἀνωτέρω).

Ἀναγινώσκων τις τὰς οὕτω πόρροθεν μέχρις ἡμῶν ἐν δυσὶν ἀρχαίαις διαλέκτοις προελθούσας ιδέας, κατανοεῖ ἀμέσως τὴν δύναμιν τοῦ μοναχοῦ ἐπὶ τῶν ἀγωνιζομένων, ἵνα μιμηθῶσι τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ, καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν μὴ τολμώντων, ἵνα ἀντιποιηθῶσι ταύτης. Ὁ ἐρημικὸς βίος ἦν βαθμὸς τις ἀνώτερος ὡς πρὸς τὴν ἱερωσύνην, καὶ πρόοδος ἀσκήσεως καὶ θυσίας, ἣν ἐπετύγχανον ἄνθρωποι τινες, καθ' ὃν καιρὸν καὶ αὕτη ἡ ἱερωσύνη ἐφαίνετο ἀνεπαρκὴς εἰς τὴν παρότρυνσιν τοῦ ζήλου, καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀγνισμοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος οὐκ ἔμεινε καθ' ὅλην τὴν μακρὰν αὐτοῦ ζωὴν μόνον ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς ἀγῶσιν, ἀλλ' ἐξῆλθε ποτε ἐκ τῆς ἐρήμου, ἀνιμίχθη ἐν τῷ κόσμῳ, ἐπεθύμησε τὸ μαρτύριον· διότι ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ ἀγρίου Μαξιμίνου ἀπῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ταύτῃ· ἀλλὰ

φεισθείς ἢ φοβηθείς τὰς βασάνους, οὐκ οἶδα διὰ τί (α), ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον, καὶ εἰσέδυσεν ἔτι ἐνδωτέρῳ, καὶ μετὰ ὁδοιπορίαν τριῶν ἡμερῶν καὶ τριῶν νυκτῶν πέραν τῆς προτέρας αὐτοῦ κατοικίας, ἦλθεν εἰς ὄρος λίαν ὑψηλόν, ὅφ' ὃ ἦν ὕδωρ διειδέστατον, ἐν τῇ μέσῳ φοινίκων τινων ἡμελημένων, καὶ ἐνταῦθα ἐπῆξε τὴν τελευταίαν αὐτοῦ σκηνήν, ζῶν δι' ὀλίγων ἄρτων, οὓς ἐκόμιζον αὐτῷ οἱ πλησίον μοναχοί, ἢ κατέλειπον αὐτῷ οἱ τὴν ἔρημον διερχόμενοι Σαρακηνοί. Θέλων δὲ ἵνα μηδεὶς ἐνοχλῇται ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς ὑπωρείας τοῦ ὄρους ἐκείνου ἐγεώργησε μεταξὺ ἄμμων καὶ βράχων βραχυτάτον τινα τόπον, ὃν καὶ σπείρας εἶχεν ἐκείθεν τὸν ἄρτον. Καὶ ἐκεῖ δὲ ὑπέστη πολλοὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἀντικειμένους δαίμονας, οἵτινες ἐν ἐλλείψει ἀνθρώπων, ἐφαίνοντο αὐτῷ ὑπὸ σχῆμα ἀγρίων θηρίων περιφερομένων ἐν τῇ ἄμμῳ τῆς διακεκαυμένης αὐτοῦ ἐρημίας, ἡ ψυχὴ ὅμως αὐτοῦ διετήρησεν ὅλην αὐτῆς τὴν ἀνδρείαν. Ἐκ τοῦ ὄρους τούτου, οὗ ἦν προσευχόμενος, ὡς ὁ Μωϋσῆς, κατήρχετο ἐπισκεπτόμενος τὰ Μοναστήρια, παραμυθῶν τοὺς τεθλιμμένους, καὶ θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς, κατὰ τινὰς δὲ μεγάλας ἡμέρας κατήρχετο πάλιν ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου. Ὡς τύπος τῆς ἀρχαιτύπου ἐκκλησίας, καὶ κατ' αἰτήσιν τοῦ Ἀθανασίου, ὅστις κατενόησε τὴν δύνάμιν τοιούτου κατὰ τοῦ Ἀρείου βοηθοῦ, ἐλθὼν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἀπεκήρυξε τὸν αἵρεσιάρχην. Ἡ σταθερότης δὲ τῆς πίστεως ἐξισουμένη πρὸς τὴν ἀπλότητα αὐτοῦ, ἀνεδίβαζεν αὐτὸν ὑπεράνω πάσης ἐφημέρου μεγαλειότητος· διὸ ὅτε οἱ Αὐγουστοὶ υἱοὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἔγραφον συγκαίροντες αὐτῷ διὰ τὰ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα μετ' εὐφημιῶν θαύματα, «Μὴ θαυμάζετε,» ἔλεγε πρὸς τοὺς Μοναχοὺς, ὧν ἡ ἡσυχία ἐταράττετο ὑπὸ τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης, «μὴ θαυμάζετε, εἰ γράφει Βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς, ἀνθρωπὸς γάρ ἐστι· ἀλλὰ μᾶλλον, ὅτι θεὸς τὸν νόμον ἀνθρώποις ἔγραψε, καὶ διὰ τοῦ ἰδίου υἱοῦ λελάληκεν ἡμῖν». (ἐνθα ἀνωτέρω).

Ἐν τοιούτῳ οὖν ζήλῳ ἀδιαλείπτου ἐνθουσιασμοῦ, ὁ Πατριάρχης τῆς Ἑρήμου ἐφθασε τὸ ἑκατοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, ἐν μέσῳ μονα-

---

(α) Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος λέγει τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐκ ἐμάρτύρησεν ὁ ἅγιος Ἀντώνιος· ὅτι αὐτὸς μὲν εἶχε πόθον μαρτυρῆσαι, οὐκ ᾔθελε δὲ παραδοῦναι ἑαυτὸν (μηδενὸς ἐγκαλοῦντος αὐτὸν ὡς χριστιανόν,) διὸ ὑπέρτει τοῖς ὁμολογηταῖς ἐν τοῖς μετάλλοις καὶ ἐν ταῖς φυλακαῖς, καὶ ἐν τῷ δικαστηρίῳ προθύμως τοὺς καλουμένους ὑπήλειφε, καὶ παρὰ τὴν διαταγὴν τοῦ δικαστοῦ πάλιν ἦλθεν εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ ἀνέβη ἐφ' ὑψηλοῦ, ἵνα φαίνεται τῷ Ἡγεμόνι λαμπρὸς, καὶ λυπομένῳ ἐφίκει, ὅτι μὴ μεμαρτύρηκε, ὥστε οὐκ ἐφοβήθη τὰς βασάνους, ἀλλ' ὁ Κύριος ἦν φυλάττων αὐτὸν εἰς τὴν ἡμῶν καὶ τὴν ἐτέρων ὠφέλειαν.

στικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐσχηματίσθησαν κατὰ μέμνησιν αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ πολυαρίθμων Μοναστηρίων, ἅτινα θεμελιωθέντα κατὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ ζῶν, ἐκαυχῶντο ὅτι εἶχον τὴν διατύπωσιν καὶ νομοθεσίαν αὐτοῦ. Λαμπρὸς ἦδη ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ φρικωδεστάτου διωγμοῦ, ἐπέζησε καὶ πλέον τὸ ἥμισυ τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν ἐμεγαλύνθη ἡ ἐκκλησία. Κατὰ τὴν τελευταίαν δὲ στιγμὴν τῆς ζωῆς αὐτοῦ διατάξας πρῶτον δυοὶ μοναχοὺς, οἵτινες παρῆσαν αὐτῷ τελευτῶντι, ἵνα θάψωσι τὸ σῶμα αὐτοῦ ὑπὸ τὴν γῆν, καὶ μὴ μιμηθῶσι τὸ δεισιδαιμονιῶδες ἔθος τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, διέθετο ἔπειτα περὶ τῶν ἐνδυμάτων, τῆς μόνης περιουσίας αὐτοῦ, «διέλεστε δέ μου, » λέγων, τὰ ἐνδύματα· καὶ Ἀθανασίῳ μὲν τῷ ἐπισκόπῳ δότε τὴν μίαν μῆ- » λωτὴν, καὶ ὁ ὑπεστρωνυόμην ἱμάτιον, ὅπερ αὐτὸς μὲν μοι καίνον δέδωκε, » παρ' ἐμοὶ δὲ πεπαλαιώται· καὶ Σεραπίωνι τῷ ἐπισκόπῳ δότε τὴν ἑτέραν » μῆλωτὴν, καὶ ὑμεῖς ἔχετε τὸ τρίχινον ἐνδύμα· καὶ λοιπὸν σώζεσθε, τέκνα, » ὃ γὰρ Ἀντώνιος μεταβαίνει, καὶ οὐκ ἔτι μεθ' ἡμῶν ἐστί.» (ἐνθα ἀνωτέρω).

Πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν εἰρηνικὸν θάνατον τοῦ εὐσεβοῦς ἀσκητοῦ, ἀντήμαιψεν ὁ μέγας τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀρχιεπίσκοπος τὴν κληροδοσίαν ταύτην, διὰ τοῦ λόγου δι' οὗ ἐγκωμιάζει τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου αὐτοῦ. Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα ἦσαν ἠνωμένα, καὶ παρουσίαζον τὰς δύο ὑπερτάτας δυνάμεις τῆς θρησκείας, τὴν μάθῃσιν, καὶ τὴν ἀπλότητα, τὸ μεταφυσικὸν ὕψος καὶ τὴν ἀφελή καὶ ἀπλοϊκὴν πίστιν, δι' ὧν κατεγίνετο πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, καὶ κατεκυρίευσεν τῶν ψυχῶν, ἀπὸ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀλεξανδρείας, μέχρι τῶν σιωπηλῶν κελίων τῆς Ἐρήμου.
